

véért jelölöm a hat-hat szótagból álló, a hangsúlyos verselés szabályai szerint tagoló ritmusegységeket.)

„Én édes istenem, / madárkám, éledj fel! / Éledj fel, s repülj felj, / tartsál ki a télben! / Lásd, apám csak megver, / tűz kell odahaza, / tűz kell a szobába. / Hisz dél óta vágom, / verdesem az ágat. / Haza kell cipelnem, / tüzet kell majd raknom. / Mintha a szavamra / adott volna választ, / megrebbent újból / a kicsike teste. / Mintha szél ingatná, / úgy hajlott a fejem, / a fára néztem egyszer / aztán a madárra.”

Tökéletes formaművészet ez, ám természetesen nem ebben keresendő Sánta írói hatásának titka Miben hát?! Sokan elmondták már, hogy kedveli a váratlan fordulatokat, a végtelenen kiélezett helyzeteket, szereti nehezen megoldható erkölcsi dilemma elé állítani hőseit. De mindezt — ha nagyobb részére jellemző is — nem mondhatjuk el valamennyi írásáról. Nem akar mindenütt drámai feszültséget teremteni. Epikus alkat ő, aki nemcsak a tragikus nevelő erejét vallja, de hisz a játék erejében (Kicsik és nagyok), hisz az idill varázsában (Sárga virág, kék virág), s abban a harmóniában is, amelyet az élet rejtett törvényeit kutató-megértő tudat csodálkozása, a meditációban elcsendesülő lélek kifejezhetetlen örömet nyújt (A csillagokig). S mint ahogy a váratlan fordulatok, a kiélezett helyzetek a romantikus eszköztárához tartoznak, romantikus attitűdnek nevezhetjük ezt a meditatív hajlamot is. Romantikus lenne hát Sánta Ferenc? Nem könnyű erre egyértelműen válaszolni. Nem azért mert egy befejezetlen életmű részét vizsgáltuk csak, inkább azért, mert romantika-fogalmunk nem egyértelmű. Történeti kategória elsősorban, de negatív esztétikai értékítélet is tartalmaz. És ez utóbbi nem mindig indokolt. Sánta esetében bizonyosan nem. Kétségtelen, hogy örökölt a romantikától — eszközeiből és szemléletéből is a maradandót, az aktuálisat —, de az is bizonyos, hogy művészi világképét végső soron nem a romantika, hanem a dialektikus szemlélet határozza meg. Miben nyilvánul meg ez a dialektika? Társadalmilag meghatározott helyzetekben élő hősei mindig morális indítékek szerint cselekednek, de Sánta egyik motívumot sem abszolutizálja. Nem mutatja végzetesnek a történelmi determináltságot, de azt sem hiszi, hogy életünk valamennyi problémája morálisan megoldható lenne. Szenvedélyesen harcol az ellen, hogy az „objektív körülményekre” hárítsuk erkölcsi felelősségünket, de az ellen is, hogy morális kötelességeinkre hivatkozva felmentve érezzük magunkat a mindenkori politikai állásfoglalás kényszere alól. Mert gonosz hatalom eszközeként nem lehet nemes célokat szolgálni. Ezt sugallja annak a hőségnek a tragédiája, aki családjá érdekében vált a náciizmus kiszolgálójává. De ennek (A Müller család halála) s a fasizmus lélektanát elemző többi novellának (Nácik, A veder, Halálnak halála) az értékelése már külön tanulmányt igényelne. (Szépirodalmi Kiadó; Bp. 1970.)

Kulin Ferenc

Kunszabó Ferenc: Parázson pirítani

Nincs izgalmasabb a valóságnál. Eleven, változó, meghökkentő és lebilincselő. Ám elviselni is, megismerni is embert próbáló feladat. Ugyanakkor hasznos is, kötelességünk is. A mi társadalmunkban meg különösen az, hiszen a jelenségek nem a maguk spontaneitásában történnek; hanem igyekszünk megszervezni azokat. Ebben a valóságfeltáró és formáló folyamatban (végre) kezd igazán rangját és elismertetését megkapni a szociográfia is. Megnőtt a dokumentum tekintélye.

Köszönheti ezt (többek között) a műfaj olyan szenvedélyes és kiváló művelőinek is, mint Kunszabó Ferenc. Nyugtalan ember. Nyugtalanúsága azonban konstruktív: meg akarja ismerni (és ismertetni) és javítani társadalmunkat. Már a valóság megismerése is cselekvés, Kunszabó azonban mozgósít is a továbblendülésre. Elődei irodalmukban az országjáró Móricz, a lobogó szenvedélyű Kodolányi, Feja Géza, a gyp-sori Veres Péter, az orosházi Darvas József. Ez a névsor egyben Kunszabó minősítését is jelenti, mert méltó utódja elődeinek. Riportjai, szociográfiai témáiktól függően líraiak, vagy szakszerűtlen tényközlőek, lelkesek és elkeseredettek. A kötet legtöbb írásával már találkoztunk folyóiratban, mégis — így együtt — a felfedezés erejével hat-

nak. Valahogy úgy érzi magát az ember olvasásuk közben, mint amikor a már ismert táj jelenségeire, szépségeire hívja fel a figyelmet a hivatott kalauz. Láttuk, tapasztaltuk, átéltük ezeket a jelenségeket, de Kunszabó rádöbbsent, hogy pontatlanul vagy éppen rosszul figyeltük meg. Máskor meg éppen a felszín alatt rejlő motívumokra hívja fel a figyelmet.

Témái szerteágazóak, színesek, mint maga az élet. Ezt a meghökkentő bőséget éppen mozgékonyásával, olthatatlan információ-éhségével tudja „produkálni”. Mindenütt ott van, ahol valamiféle „szenzációt” szimatol, máskor meg a jelentéktelennek tűnő témáról fejtí le a burkot, hogy új megvilágításba helyezze korrigálja téves beidéztségeinket. Riportalányai nem „érdekes” emberek. Ám ez csak akkor érvényes, ha az általánosban is hajlandók vagyunk meglátni a különöst, az egyedit. Nézzünk néhány példát Kunszabó témái közül!

Szegény ember. Mit jelentett régen, mit jelent ma ez a fogalom? Tessék elolvasni a Kémények között c. „ciklust”! Miért volt szegény valaki 30 évvel ezelőtt? Mert uradalmi cseléd, bányász, kisparaszt, munkanélküli stb. (a sor folytatható) volt. Ez a múlt, mint egy változtathatatlan, nagy merev sziklatömb jelentkezik Kunszabó írásaiban. Így él riportalányai emlékezetében (Az utolsó barakk, Volt cselédek stb.). És most nincsenek szegények? De vannak — sajnos. Kik? Pl. a barakkok utolsó lakói: özv. Hajdú Józsefné, Vámos Lajos, Negre Györgyné stb. 3-800 Ft nyugdíjból élnek. Az író is, az olvasó is elgondolkoztatja — hogyan? Bizony a barakkokat is hamarost le kellene már bontani. . . Ezek az emberek már nem tudnak önjerejükben változtatni a sorsukon, öregek, betegek, belemerevedtek ebbe az életmódba, hogy szinte már nem is tudnak kitökíteni belőle. De ez a „negatív pólus” a kötetben: az élő múlt. Mert a kötetre éppen a dinamikus változás elemzése a jellemző. A legmarkánsabb talán a nógrádi útirajzoké. Több írása is foglalkozik ezzel a megyével. Témáik szerint csoportosítani lehetne: a nógrádi falu, a „kétlakiak” és a nógrádi munkások, bányászok életét elemző írásokat. A legizgalmasabbnak talán az első kettő mutatkozik, még az utóbbi a hálásabb. Hogyan él ma a nógrádi paraszt? Dolgozik keményen, ahogy azt az őseitől látta, tanulta, de ma már nagyobb eredménnyel. Kunszabó azonban megírja azt is, hogy a munka gyümölcsét nem az élvezzi, aki végzi. Pontosabban csak kisebb részben az. Hanem? Kinek dolgoznak az emberek hajnaltól sötétedésig? A gyermekeiknek. Ők maguk még beérik a hagyományos életstandarddal, a gyermekeiket azonban már egy fokkal „feljebb emelik”, maguk fölé es elé: taníttatják őket, vagy a városba küldik őket dolgozni. Összkomfortos, berendezett, lakásokkal házastíjakk ki lányaikat, több napig tartó főúri pazarlású lakodalmakkal. A fiatalok azonban már nem folytatják ezt az életmódot. Nem, mert éppen a szülők nem engedik, nem is hajlandók erre, másrészt, nincs szükségük rá. Ám ez újabb problémákat is felvet. Mi legyen azzal az érettségizett lánnyal, akit „kitanítottak”, de nem kap íróasztalt? Elmegy a csibenevelőbe. És itt jön a csattanó. „Ezért taníttattunk?!” — kérdi felháborodtan a „csalódott” szülő. Több írásában is felveti ezt az elgondolkodtató ellentmondást Kunszabó. Éppen ezek a példásan dolgozó szülők érzik „megalázónak” a fizikai munkát — ha a gyermekeikről van szó. Csoda-e, ha ezek a fiatalok rosszul érzik otthon magukat? A családban is, a faluban is. Unatkoznak pl. (Lányok érettségiben, A csipkekesztyűs csapat) Jól keresnek, divatosan öltözködnek, motorkerékpárt, magnót, gitárt vásárolnak — mégis valami olthatatlan vágyódást éreznek. El, el a nagyvárosba. Magukra vannak hagyva? A provinciális lánczenekar, a puccoskiglanolt presszó önmagában kevés. . . A probléma itt ki is tágul, mert az erkölcsök változása, a generációk ellentéte nem csupán a falura jellemző. Kunszabónak van szeme pl. a rossz házasságokból „élettársi közösségekbe” és drága albrételekbe menekülőkre, a női beosztottak és a főnökök „praktikus” kapcsolataira, az egészséges érvényesülési vágy és a korlátoltság jellemtorzító konfliktusaira is (Élettársak, Defekt, Műszakiak beszélnek, Portrék).

De látja azt a szívderítő újat is, amiről írni is, olvasni is csak kellemes lehet. Ilyen A szekszárdi kísérlet c. írása. Milyen lesz az új, a szocialista gazdaság? Elég-e a gazdasági érdek vagy be kell kapcsolni a sokat emlegetett, de a sokszor még hiányzó öntudatot is? Hogyan lehet ezt az öntudatot megteremteni és erősíteni? Erre keresték a választ Szekszárdon. A receptet nem találták meg, a kísérlet azonban izgalmas

és biztató. Hagyd az embereket keresni és bízzál bennük! Kalkuláld be a közös anyagi érdeket és hozz létre egészséges közösséget! A komplex-birigádokról van szó. Beváltak.

A kritikusnak illik kifogást is találni. Ez esetben tekintsünk el ettől, mert Kunszabó írásainak felelősségteljes komolysága írójuknak feltétlen optimizmusa és jóhiszemősége a kritikust is magukkal ragadták. Élvezetes, jóízű olvasmányt vesz a kezébe az olvasó, akit érdekelnek társadalmunk gondjai-bajai-eredményei. Ezeket feltárni a szociográfusé, ezeken gondolkodni és munkálkodni már mindannyiunk feladata. Jó és hasznos segítség ebben Kunszabó Ferenc legújabb kötete is. (Magvető; Bp. 1970.).

Horpácsi Sándor

A második hegedűs saját dallamai

Nem tagadom: személyes kapcsolatoknak is szerepük van abban, hogy szorgalmas olvasója lettem a romániai magyar irodalomnak. De — mint ahogyan Sütő András „Anyám könnyű álmot ígér” című regényének kirobbanó sikere is igazolja — napjainkban mindegyre nagyobb érdeklődésre tarthat számot „belföldön” is mindaz, ami a Kritérion Kiadónál, a Korunk, az Utunk, az Igaz Szó hasábjain, vagy éppen a Forrás sorozatban — egyáltalán határainkon túl magyarul megjelenik.

Nem lehet nem odafigyelni a kolozsvári Kántor Lajos munkásságára sem, — aki alig harmincegynéhányévesen immár négy tanulmánykötet szerzőjének mondhatja magát — hiszen ott ígér — s már adott eddig is — sokat, ahol az utánpótlás, az „új termés” hiányát leginkább érezzük: az irodalombírálat terén.

Az „Írástól-emberig” című első kötete 1963-ban — kívánságára — a fiatal, általa is támogatott írókat, költőket felsorakoztató Forrás sorozatba illeszkedett. Azokat a cikkeket gyűjtötte ott csokorba, amelyekkel az irodalmi lapokban már egyetemistaként jelentkezett. 1966-ban, a madáchi életmű kutatásának eredményeként „Száz éves harc Az ember tragédiájá-ért” című tanulmánya jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. E könyvével nem elsősorban a megújuló viták, illetve vitázók száma gyarapodott, — bár egy-két eredeti gondolattal a Madách-képet is gazdagította — hanem megszületett az első olyan marxista igényű tanulmány, amely a Tragédia körül dúlő eszmei harcok legfontosabb téziseit kísérli meg összefoglalni.

A „Vallomásos Móricz Zsigmond” című könyvében azt igyekezett bizonyítani, hogy a lírai ábrázolás és a művészi totalitás egymást nem kizáró, sőt — mint Móricz esetében — éppen egymást kiegészítő, segítő kategóriák. Eddigi törekvéseinek mintegy szintézise „Alapozás” címmel 1970-ben látott napvilágot, s az év végén jutott el hozzánk.

Már a kötet címválasztása is utal Kántor emberi kritikusi alapvonására: a szerénységre. Olyan magatartás ez, amely mögött a szerző önmagával szemben támasztott igényessége, bátor munka- és felelősségvállalása, a korszerűsége törekvés gyománnytiszteleten alapuló szándéka húzódik meg. (Valójában ez jellemzi a romániai magyar irodalom egészét.) Mégis — vagy talán éppen ezért — friss hang a Kántor Lajosé. Közvetlen érzelmi és értelmi kapcsolat megteremtésére törekszik a művek és olvasóik között, esszéinek olvasmányosabb volta nem mond ellent az irodalomtörténeti szempontoknak, közvetlensége nem csökkenti, ellenkezőleg emeli tanulmányainak színvonalát, értékét. Ugyanakkor — bizonyítva az alkotáshoz elengedhetetlenül szükséges önbizalom meglétét — nem rejti véka alá véleményét, miszerint a marxista irodalombírálat megújulását főként a maga generációjától várja. Azt vallja, hogy a kritikusban is — noha szükségszerűen mindig „csak” a második hegedűs szerepét játssza — születnek „saját dallamok”, amikor szépirodalmat elemez, ismerteti, bírál.

Mint Kacsó Sándor, a neves erdélyi író — a pályakezdők melegszívű patrónusa — egy helyütt megjegyzi: nem új ez a kíváncsi, de amíg a művészi színvonalra törekvő